

דן ידין עמו

ברכתו העיקרית של דן היא "דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל". ככל ברכות האחים גם ברכה זו והמשכה מצריכים ביאור.

רש"י, רד"ק, רבינו בחיי ומפרשים נוספים הסבירו שמדובר בנבואת יעקב על שמשון: "דן ידין עמו: זה שמשון שהיה משבט דן, והיה שופט ישראל..." (רבינו בחיי מט, טז). לפי דעה זו יעקב בברכתו לדן מתנבא שמשון שייצא מחלציו יושיע את ישראל.

הרשב"ם חולק על הגישה ועל הפירושים הרבים שנקטו בעמדה זו. הוא חולק על עצם התפיסה שיעקב בדברו אל דן מתייחס אל דמות אחת ומיוחדת מצאצאי דן. הוא מתנגד לטענה שיעקב מתכוון לברך את דן על הולדת שמשון ולהסתפק בכך:

"המפרשו על שמשון לא ידע בעומק פשוטו של מקרא כלל.

וכי יעקב בא להתנבאות על אדם אחד שנפל ביד פלשתים וינקרו את עיניו ומת עם פלשתים בעניין רע? חלילה חלילה.

אך על שבטו של דן נתנבא שהיה מאסף לכל המחנות" (רשב"ם מט, יז).

מעבר למחלוקת העקרונית על דרכי פרשנות המקרא, יש כאן כלל פרשני הנוגע לפרשיית ברכות בני יעקב. בהתאם לכלל זה אין לפרש את הברכות כמתייחסות אל מאורע היסטורי יחידאי. הברכות מתארות תובנה יסודית מכוננת בקשר לשבטים ולעם ישראל לענפיו. כמובן, יש גם רובד שלישי והוא הביקורת שיש לרשב"ם על הצבתו של שמשון כגיבור ישראל, או כסמל להצלחה.

עיון בחז"ל מגלה שניתן לאחד בין שתי הגישות הללו. חז"ל אינם קובעים כי ברכת יעקב פונה לשמשון, אלא משתמשים בה כדי לתאר את שמשון. חז"ל מתארים באמצעות הפסוקים את תכונות היסוד המאפיינות את שמשון. כאשר הפסוקים עצמם מתפרשים באמצעות דמותו של שמשון שמכניסה נפח ומשמעות במילות הפסוק. אך בסופו של דבר לא על שמשון באים הפסוקים ללמד אלא שבאמצעות דמותו של שמשון ניתן ללמוד על מהות הברכה, על שבט דן בכללותו ועל תרומתו הייחודית לעם ישראל.

מחז"ל משתמע שהמילים "ידין עמו" מתייחסות להופעת שמשון כבריון שיש לו היכולת לנקום את נקמת עם ישראל מאויביו. בדומה למשמעות המילה "ידין" בפסוק "ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה" (תהילים קי, ו). דמותו של שמשון מטופלת באריכות בסוגית הגמרא, בין השאר מובאת בה דרשת ר' יוחנן: "שמשון חיגר בשתי רגליו היה שנאמר "שפיפון עלי אורח" (סוטה י, א). דרשה זו תמוהה לאור הסיפורים המרובים על שמשון התנכ"י שאינם עולים בקנה אחד עם מוגבלות כל כך מורכבת. ברור שכוננת הסוגיה לאפיין את שמשון ואת דרכי פעולתו באמצעות הצגתו כבעל מוגבלות כזו. שמשון למעשה, מתואר כמי שעושה גדולות ונצורות עם שתי ידיים קשורות מאחורי הגב. או במטאפורה החזלית – ללא רגלים לעמוד עליהן. ייחודו הבולט הנוסף הוא עצם שייכותו לשבט דן. שבט זה כידוע אינו מן המיוחסים, דן הוא למעשה אחד מבני השפחות. כאן מוצגת הטענה שאין מדובר בפרט צדדי או אקראי. כאחד מבני השפחות דרך ההנהגה שלו היא שונה. אין בה כובד ראש בשלות או אחריות. הנהגתו נולדת מתוך פרצי זעם ויש בה חתירה לצדק של מי שחוה על בשרו אפליה והדרה. אחת החוויות הממשיות האישיות הללו של שמשון היא המקרה של נתינת אשתו לאיש אחר. נקמתו חושפת את כוחותיו הפיזיים ואת האימה שהוא עשוי להטיל על הסביבה. הגמרא מתארת גם את מידותיו הפיזיות כאיש רחב כתפיים, שהן ברוחב של שישים אמה. גסותו של שמשון והדורסנות שלו מתורגמות כאן למימדים בלתי סבירים. שמשון הוא פיל בחנות החרסינה של העולם ושל האדם. תכונות אלו של פרצי זעם, של העדר חמלה, של 'יום נקם וישים', אמונה בצדקת הדרך, והליכה עד הסוף – כל אלה שמורים לשבט דן. תפקידו המקורי של שבט דן היה לשמש כשבט המאסף. תפקידו של השבט המאסף הוא להגן מפני האויבים המזנבים. אלו אינם ראויים לטיפת חמלה.

בס"ד, בית מורשה בירושלים, מיכל טיקוצ'ינסקי, פרשת ויחי תשע"ה

ונחוץ מאוד שיפגשו באנשים נחושים הנכונים למסור את נפשם בחינת "תמות נפשי עם פלישתים". החידוש בברכת יעקב טמון במילים "כאחד שבטי ישראל". התכונות הייחודיות לשבט דן אמנם אינן שייכות למנהיגות הממוסדת. אבל גם זו הנהגה הראויה לבוא בקהל (רד"ק, שם).

ומן המימד הלאומי אל המימד האישי.

שני פנים יש לביטוי 'דין עמו'. שתי דרכים של שיפוט והנהגה. מחד הדין המיושב, הדעת, והתבונה של השופט ה'קלסי', ומאידך דין הזעם והכאב המתפרץ המיוחד לשמשון.

כל אדם ראוי שיהיו בו שתי הדרכים הללו. הראשונה לימים רגילים, והשניה כדי להלחם בעזרתה בחריפות על מה שמאיים על זהותו וכבודו, על עקרונות ואידיאות המסמנים את גבולותיו.